

INDLEDNING

“Et menneske lades ikke i ro”, skriver Johannes Sløk et sted (Sløk, 1999d: 422).¹ Sentensen, der her er hevet en smule ud af sin oprindelige sammenhæng, er – hvilket for øvrigt næsten altid kendetegnede Sløks forbilledlige prosa – kortfattet, præcis og uprætentiøs, men formulerer samtidig implicit en af Sløks væsentligste filosofiske pointer: at et menneske, så længe det lever, til stadighed lidenskabeligt må forholde sig til sin tilværelse, sin eksistens (og derfor ikke lades i ro). Dette gjorde sig i høj grad gældende for Sløks egen livsførelse og intellektuelle indsats, selvom en vis småborgerlig fernis til tider tenderede at skjule dette faktum. Sløk var, som han skriver i *Mig og Godot* (sine “*Erindringsforskydninger*”), født ind i “småborgerkabets lidenskabsløse ikke-verden” og måtte livet igennem (som også Søren Kierkegaard før ham) lidenskabeligt kæmpe med og mod denne medfødte arv (Sløk, 1986b: 19).

Kan man på den ene side sige, at det var Sløks eksistensfilosofiske credo, at et menneske ikke lades i ro, så må man til gengæld sige, at der, da hans livs fortælling fandt sin afslutning i sommeren 2001, indfandt sig en bemærkelsesværdig ro (eller skulle man hellere sige en påfaldende stilhed?) omkring hans intellektuelle eftermæle.² Dette var under alle omstændigheder tilfældet på det institut – nemlig Institut for Idéhistorie – som Sløk i 1967 havde været indstiftende initialkraft for, og hvor vi – nærværende antologis redaktører – indtil for nylig havde vores faste gang som studerende. Da vi selv mente, at vi skyldte Sløk mangt og meget – bl.a. som forfatter til en række eksemplariske værker af idéhistorisk tilsnit – besluttede vi at gøre noget ved sagen og bryde stilheden. Ideen var i første omgang at sammensætte en artikelantologi, der skulle behandle forskellige sider af Sløks omfattende forfatterskab. Vi indså hurtigt, at hvis en sådan idé skulle realiseres, så måtte vi finde en måde, hvorpå en sådan antologi kunne komme til verden – vi måtte med andre ord etablere en ‘motor’ for projektet. Vi foreslog derfor Institut for

1 Vi skylder Sune Liisberg tak for at have henledt vores opmærksomhed på denne sentens.

2 Her må vi korrigere Johannes Christensen, der i sin anmeldelse af nyligt afdøde Hans Jørgen Thomsens bog *Johannes Sløk* omtaler denne som “Endnu et skrift til kulten om afdøde Johannes Sløk” (anmeldelse i *Jyllands-Posten*, 26/5 2004). Thomsens bog var på dette tidspunkt – ud over Jan Lindhardts kritiske, men i øvrigt lidt ‘vitaminfattige’ *Johannes Sløk – Modernismens teolog* fra 2002 – den eneste bog, der efter Sløks død bare nogenlunde udførligt havde behandlet Johannes Sløks intellektuelle indsats. Det virker derfor besynderligt at tale om “Endnu et skrift til kulten om [...] Johannes Sløk” (vores kursivering, red.).

Idéhistorie, at man oprettede et studenterstyret forløb med en række gæsteforelæsere, som skulle introducere til forskellige facetter af Johannes Sløks forfatterskab. Disse forelæsninger skulle så efterfølgende samles og omformes til en artikelantologi. Forløbet fandt hurtigt støtte – såvel institutionelt som blandt instituttets studerende – og i forårssemesteret 2003 kørte der derfor under overskriften *Whatever Happened to Johannes? – En introduktion til Johannes Sløks forfatterskab* et forløb på Institut for Idéhistorie. Vi skylder i den forbindelse både studienævnet ved Institut for Idéhistorie (nu Afdeling for Idéhistorie) samt de, der fulgte dette forløb, og ikke mindst alle, der bidrog med et foredrag (ikke alle er repræsenteret i denne antologi), en stor tak for at have medvirket og bidraget til, at antologien kunne komme til verden i sin nærværende form.

Hvad angår antologiens relevans, så er det vores opfattelse, at der har manglet en bog, der ud fra forskellige perspektiver introducerede bredt til forskellige facetter af Johannes Sløks arbejde inden for emner som teologi, idéhistorie, religions- og sprogfilosofi. En sådan bog, er det vores overbevisning, foreligger hermed. Som man vil bemærke, er langt de fleste af antologiens forfattere idéhistorikere af uddannelse (Hans Hauge er den eneste undtagelse). Dette er ikke kun en tilfældighed. Da det er idéhistorikerne, der hidtil har været mest tavse omkring Sløk, mente vi, at det kunne være interessant af få idéhistorikerne i tale. Både de, som kendte Sløk og i sin tid fulgte hans undervisning på instituttet, og de af os – instituttets yngre generationer – der aldrig har mødt manden, endsige fulgt hans undervisning, men som måske til gengæld heller ikke er ‘belastede’ af historien eller det personlige bekendtskabs eventuelt fordomssættende indflydelse.

Det personlige bekendtskab er udgangspunktet for Hans-Jørgen Schanz’ bidrag “Sløk – nogle personlige erindringer omkring Institut for Idéhistorie”. Hans-Jørgen Schanz, der er afdelingens nuværende professor (Sløks efterfølger på posten), giver i sin ærlige fremstilling plads til en række erindringsglimt om sit eget forhold til Sløk – fra den unge, sønderjyske students grænseløse beundring til 1970’ernes institutionelle ‘magtstrid’ og 1980’ernes og 1990’ernes forsoning og gensidige respekt. Schanz’ artikel har i øvrigt som den eneste ikke sit udspring i det nævnte forløb fra forårssemesteret 2003.

Også Paw Hedegaard Amdisens bidrag til antologien tager udgangspunkt i Sløks forhold til idéhistorie(n) – både som institution, fag og humanvidenskabelig metode. Ud over forsøgsvis at besvare spørgsmålet, om Sløks spring fra teologi(en) til idéhistorie(n) baserede sig på et kald eller snarere ren tilfældighed, rekonstruerer Amdisens artikel på baggrund af to centrale tekster fra 1968 – *Hvad er idehistorie? og Fylde eller tomhed. En idehistorisk skitse* – Sløks

metodologiske ståsted som idéhistoriker og relaterer kortfattet dette ståsted til en bredere idéhistorisk metodediskussion.

Ole Morsing, der fra andre sammenhænge har et indgående kendskab til både Søren Kierkegaard (Sløks store forbillede) og K.E. Løgstrup, introducerer i sit bidrag til den konstante polemik, som prægede Sløks forhold til sidstnævnte, der var Sløks 'overordnede', da han i 1940'erne og 50'erne gjorde sin entré på den teologiske scene. Sløk stod i nogen grad i skyggen af den danske teolog, der bl.a. med sit mammutværk *Metafysik I-IV* på mange måder satte den teologiske dagsorden i efterkrigstidens Danmark. Morsings artikel behandler udførligt, hvorledes filosofiske uenigheder – der ikke mindst skyldtes deres respektive forhold til Kierkegaard – nødvendigvis måtte føre til det åbenlyse opgør med skabelsteologien, som Sløk indledte med *Teologiens elendighed* fra 1979.

Med afsæt i Sigmund Freuds religionskritiske skrifter behandler Lars Gorzelak Pedersen i sin artikel Sløks sprogfilosofiske kritik af den positivistiske repræsentationstænkning (herunder også Freud), som den kommer til udtryk i *Det religiøse sprog* fra 1981. Sløk påviser i dette nøgleværk, hvorledes det rationelle sprog og den dertilhørende repræsentationstænkning forudsætter det mytiske sprogs primat. Frem for at se religiøsitet (irrationaliteten) som et problem – problemet – for det moderne menneske, som følgelig må uddrives af kulturen (Freud), ser Sløk det mytiske og religiøse sprogs tale som en fundamental kategori.

Det religiøse sprog er også udgangspunkt for Jens Viggo Niensens artikel "Det religiøse sprog' som indirekte meddelelse". Men perspektivet er her et andet. Nielsen ser således *Det religiøse sprog* som en i al væsentlighed ironisk bog og altså ikke som en slags apologi for det religiøse sprogs eventuelle primat. Snarere ønsker Sløk, argumenterer Nielsen, at ophæve det bedrag, "at der skulle forefindes noget sådant som et eksklusivt religiøst sprog".

Sune Liisberg tager Sløks 'selvbiografiske' værk *Mig og Godot*, der udkom i 1986, som sit udgangspunkt. Det er Liisbergs tese, at man i denne bog finder en interessant indgang til Sløks tænkning, der på mange måder accentuerer det sene forfatterskabs drejning mod en narrativ teologi. Sløks fortælling om sig selv bliver således til historien om en guddommeligt berettiget undtagelse – eller historien om en 'idiot' (en privatmand, et individ) kunne man, som Liisberg også gør, sige med en slet skjult reference til Jean-Paul Sartres filosofiske Flaubert-læsning, *Familiens idiot*.

"Give sig selv til pris", som er idéhistorieinstituttets nu desværre afdøde lektor Hans Jørgen Thomsens bidrag til antologien, er et lettere omarbejdet uddrag af hans bog *Johannes Sløk*, der udkom på forlaget Modtryk i 2004. Som resten af Thomsens bog er der tale om en tekst, der personligt vurderer Sløks filosofiske

betydning i lyset af Thomsens egne teoretiske arbejder. Et forsøg på at tænke *med* Sløk, men også et forsøg på at redegøre for den filosofiske arv fra Sløk, som Thomsen selv så som en væsentlig indflydelse i sit eget forfatterskab.

Hans Hauges artikel "Sløk, Shakespeare og længslen efter fællesskab" leverer en kritisk læsning af Sløks "tematiske" Shakespeare-fortolkning, som den kommer til udtryk i bogen *Shakespeare og Kierkegaard* fra 1972. En fortolkning, som i lighed med studier af renæssancefilosoffen Nicolaus Cusanus optog Sløk meget i årene, fra han i praksis forlod Institut for Idéhistorie, til han i 1977 overtog Løgstrups professorat på teologi. På baggrund af en diskussion af Sløks kommenterede oversættelse af *King Lear* gør Hauge mere specifikt op med det, han mener, er en i grunden 'ahistoriserende' læsning af Shakespeares tragedie.

Som Hauge tager også Frank Beck Lassen i "Sløk og renæssancen" udgangspunkt i Sløks renæssance-reception, om end fokus hos Lassen er på Sløks generelle analyse af renæssancens idéhistoriske betydning for eftertiden (moderniteten). Fra bogen om Pico della Mirandola (i øvrigt Sløks adgangsbillet til et professorat) udkom i 1957 over 1970'ernes Cusanus-studier til værkerne *Da mennesket tog magten* (1989) og *Shakespeare. Renæssancen som drama* (1990), var renæssancens idéhistoriske konsekvenser for eftertiden et emne, der optog Sløk. Lassens artikel relaterer endvidere Sløks idéhistoriske analyse af renæssancen til en række andre sådanne analyser, herunder særligt til den, som den tyske idéhistoriker Hans Blumenberg er eksponent for.

Endelig får Sløk selv ordet for en kort bemærkning i Jens Viggo Niensens og Henrik Kristensens interview, som er medtaget sidst i antologien, og som er en let redigeret udgave af et interview, der tidligere har været trykt i det idéhistoriske institutblad *Tingen i sig selv*. Sløk kommer i interviewet omkring dominerende temaer i forfatterskabet, såsom renæssancens skelsættende betydning for det moderne menneskes tankeverden samt forholdet mellem absurditeten og den kristne forkyndelse, men beskæftiger sig også med mere metodeteoretiske overvejelser og mange af de øvrige teoriområder, som berøres i antologiens enkelte artikler.

Afslutningsvis er det på sin plads at rette en tak til Aarhus Universitets Forskningsfond, Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og Augustinus Fonden, som ved at stille økonomiske midler til rådighed for publiceringen af nærværende bog har fungeret som et sine qua non. Desuden ønsker vi også at takke Aarhus Universitetsforlag og forlagsredaktør Carsten Fenger-Grøn for godt samarbejde.

Alle antologiens henvisninger til Sløks egne værker refererer til den fælles liste over anvendt litteratur af Sløk, som er at finde sidst i bogen. Alle øvrige litteraturhenvisninger refererer til de enkelte artiklers særskilte litteraturlister.